

СТРУКТУРА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЄС З КРАЇНАМИ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

Шеремет О.В.

Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Африканський континент традиційно має тісні економічні та політичні зв'язки з країнами-членами ЄС. З найбільш економічно розвиненими з них у країн Північної Африки протягом багатьох років були налагоджені контакти на рівні «метрополія-колонія». Із розпадом такої системи зв'язків, співробітництво між країнами ЄС та Африки перейшло у нову площину. Хоча співробітництво реалізується переважно в економічній сфері, помітною є й політична орієнтація колишніх колоній на їх колишні метрополії. У статті показана та проаналізована структура експорту та імпорту ключових країн Північної Африки.

Ключові слова: експорт, імпорт, сальдо, зовнішня торгівля, сировина.

Постановка проблеми. ЄС є основним партнером у зовнішній торгівлі країн Північної Африки. У експортно-імпортних операціях простежується традиційна орієнтація: розвинені країни ЄС імпортують високотехнологічну кінцеву продукцію, а імпортують сировину та напівфабрикати; основну частку експорту країн, що розвиваються, до яких відносяться країни Північної Африки, складає сировина та напівфабрикати. Зокрема п'ять країн Північної Африки характеризуються сировинною орієнтацією експорту, з них національна економіка Алжиру та Лівії повністю орієнтована на експорт енергоносіїв, а Єгипту – тільки частково. У структурі імпорту всіх країн Північної Африки, крім Мавританії, з ЄС більше 50% складають промислові товари: обладнання для машин та транспорту й продукція хімічної промисловості. Серед товарів сировинного сектору більша частка припадає на сільськогосподарські товари, а саме продукти харчування. Окремо, слід вказати, що після початку формування ЗВТ між Алжиром, Марокко, Тунісом та ЄС, скоротилися обсяги експортно-імпортних операцій між партнерами, але у довгостроковій перспективі негативні ефекти були подолані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням тенденцій диверсифікації зовнішньої торгівлі ЄС та країн Північної Африки, також динаміки експортно-імпортних відносин між цими країнами приділяють багато уваги різні міжнародні організації, європейські інститути дослідження, цьому питанню присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, експертів-економістів тощо. Серед українських науковців можна відзначити В. Копійки, М. Кулінич, П. Луцишина, В. Макух, В. Мартинюка, О. Руденко, Н. Татаренко, С. Федюнюка, В. Халаджи, Л. Чекаленко, А. Черпа, В. Чужикова, Н. Яковенка та інших. Серед зарубіжних – Б. Баласса, С. Гранта, М. Емерсон, М. Кремону.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В даній статті показана характеристика експорту та імпорту країн Північної Африки з ЄС, а також зазначені тенденції диверсифікації зовнішньої торгівлі між цими країнами.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проаналізувати і дати характеристику структурі імпорту та експорту країн Північної Африки з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Тривалі відносини країн Північної Африки зумовили сучасний тісний характер взаємодії та вплив країн-членів ЄС, переважно колишніх метрополій, у субрегіоні.

Простежується чітка орієнтація країн Північної Африки на ринки ЄС (див. табл. 1.1). Частка ЄС у сукупному експорті-імпорті країн Північної Африки

більшості країн субрегіону більше 30%, виключення складає тільки Судан. У таких країнах, як Лівія та Туніс експортна орієнтація на країни ЄС є ще більш вираженою, відповідні частки наближені до 80%.

Таблиця 1.1
Частка ЄС у зовнішній торгівлі країн Північної Африки (%)

	2009	2010	2011	2012	2013
Алжир					
Експорт	53,9	49	52,8	58,6	59,9
Імпорт	50,8	51,1	51,1	53,9	55,8
Єгипет					
Експорт	35,8	35,2	42,4	37,4	38,6
Імпорт	39,9	37,8	31,6	29,6	30,2
Лівія					
Експорт	83,1	91,9	83,3	81,4	81,9
Імпорт	42,5	42,1	34,3	40,2	41,6
Марокко					
Експорт	68,2	62,1	59,4	61,4	61,6
Імпорт	51,8	52	48,4	50,8	51,4
Мавританія					
Експорт	21,8	34,3	35,9	28,5	28,7
Імпорт	40,3	41,6	38,9	39,3	39,4
Судан					
Експорт	1,8	1,1	4,8	5,7	5,9
Імпорт	13,3	14,2	18,4	12,6	12,7
Туніс					
Експорт	80,5	83	82,9	76,5	77,2
Імпорт	65,8	62,5	58,6	56,2	56,8

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Тільки дві країни мають додатне сальдо торгівлі з ЄС – Алжир та Лівія, що зумовлено тим, що дані країни виступають основними постачальниками енергоресурсів та продуктів нафтопереробки на ринки ЄС. (див. табл. 1.2-1.5)

У свою чергу, Єгипет, Марокко, Мавританія, Судан та Туніс мають від'ємне сальдо торгівлі з ЄС, зокрема імпорт у багатьох випадках значно переважає експорт.

Така ситуація не так зумовлена розвиненим та емним ринком країн субрегіону, як нерозвиненістю їх національних економік – країни є залежними від імпорту промислових товарів та, у багатьох випадках, продуктів харчування й деяких видів сировини, як сільськогосподарської, так і корисних копалин.

Таблиця 1.2
Динаміка обсягу експорту Алжиру до ЄС
у 2009-2013 рр. (млн. євро)

	2009	2010	2011	2012	2013
Продукти харчування та живі тварини	33	30	110	68	101
Напої та тютюнові вироби	3	3	5	2	2
Напівфабрикати, нехарчові матеріали, за виключенням палива	36	83	99	116	73
Мінеральні палива, змащувальні речовини та супутні матеріали	17047	20328	27173	32023	31251
Тваринні та рослинні олії, жири	0	0	2	0	0
Продукція хімічної промисловості	190	284	316	421	300
Промислові товари	53	115	87	56	44
Обладнання для машин та транспорту	33	47	43	62	45
Інші промислові товари	4	4	4	7	6
Товари та роботи не розподілені за іншими групами	10	10	10	9	4
Різне	0	171	0	0	5
Всього	17411	21075	27850	32764	31830

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Таблиця 1.3
Динаміка обсягу імпорту Алжиру з ЄС
у 2009-2013 рр. (млн. євро)

	2009	2010	2011	2012	2013
Продукти харчування та живі тварини	1583	1768	2894	2383	2625
Напої та тютюнові вироби	59	99	127	185	279
Напівфабрикати, нехарчові матеріали, за виключенням палива	352	466	462	508	553
Мінеральні палива, змащувальні речовини та супутні матеріали	489	647	914	2410	2222
Тваринні та рослинні олії, жири	103	64	89	224	232
Продукція хімічної промисловості	1788	2075	2286	2609	2922
Промислові товари	3311	3319	3687	4345	4308
Обладнання для машин та транспорту	6285	6255	6080	7657	8016
Інші промислові товари	592	643	650	698	1008
Товари та роботи не розподілені за іншими групами	71	149	57	58	159
Різне	188	111	66	48	62
Всього	14821	15595	17312	21124	22386

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Таблиця 1.4
Динаміка обсягу експорту Лівії до ЄС
у 2009-2013 рр. (млн. євро)

	2009	2010	2011	2012	2013
Продукти харчування та живі тварини	1	7	1	4	0
Напої та тютюнові вироби	0	0	0	0	0
Напівфабрикати, нехарчові матеріали, за виключенням палива	3	6	2	14	30
Мінеральні палива, змащувальні речовини та супутні матеріали	20565	28800	10269	32722	22900
Тваринні та рослинні олії, жири	0	0	0	0	0
Продукція хімічної промисловості	207	296	69	41	128
Промислові товари	52	100	48	21	63
Обладнання для машин та транспорту	14	20	17	19	28
Інші промислові товари	7	2	3	1	3
Товари та роботи не розподілені за іншими групами	12	8	14	6	7
Різне	12	1	25	1	14
Всього	20872	29240	10447	32830	23173

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Таблиця 1.5
Динаміка обсягу імпорту Лівії з ЄС
у 2009-2013 рр. (млн. євро)

	2009	2010	2011	2012	2013
Продукти харчування та живі тварини	486	637	432	886	1162
Напої та тютюнові вироби	16	24	23	111	137
Напівфабрикати, нехарчові матеріали, за виключенням палива	130	164	26	125	168
Мінеральні палива, змащувальні речовини та супутні матеріали	1106	1629	577	2183	2126
Тваринні та рослинні олії, жири	1	3	11	40	14
Продукція хімічної промисловості	387	506	197	642	609
Промислові товари	702	672	153	402	577
Обладнання для машин та транспорту	2997	2853	492	1556	2592
Інші промислові товари	606	481	127	402	476
Товари та роботи не розподілені за іншими групами	55	83	10	19	23
Різне	51	71	72	8	20
Всього	6539	7123	2119	6373	7905

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Структура експорту країн Північної Африки до ЄС у 2013 році (%)

	Алжир	Єгипет	Лівія	Марокко	Мавританія	Судан	Туніс
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сировинні товари	98,7	61,1	99,0	30,6	98,4	83,4	21,7
Сільськогосподарські товари	0,3	10,4	0,0	21,9	32,7	81,5	6,0
Палива та продукція гірничої промисловості	98,4	51,3	99,0	8,7	65,7	1,9	15,7
з них паливо	98,2	45,6	98,8	4,1	9,6	0,0	14,2
бензин та продукція нафтопереробки	54,3	41,4	90,3	4,1	9,6	0,0	13,6
Промислові товари	1,2	36,6	0,9	67,4	0,6	14,7	78,0
Продукція хімічної промисловості	0,9	14,6	0,6	6,2	0,0	9,2	3,6
Машинне та транспортне обладнання	0,1	5,6	0,1	31,2	0,4	3,0	36,0
Інша продукція машинобудування	0,1	5,0	0,0	18,4	0,2	0,3	24,5
Текстиль	0,0	5,0	0,0	1,6	0,0	0,0	2,8
Одяг	0,0	4,8	0,0	21,1	0,0	0,0	22,3

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

Таблиця 1.7

Структура імпорту країн Північної Африки з ЄС у 2013 році (%)

	Алжир	Єгипет	Лівія	Марокко	Мавританія	Судан	Туніс
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сировинні товари	27,6	33,4	45,8	27,6	50,9	29,7	23,8
Сільськогосподарські товари	16,3	15,0	18,4	9,5	17,1	25,6	7,9
з них продукти харчування	14,0	9,9	16,6	7,2	16,5	22,9	6,2
Паливо та продукція гірничої промисловості	11,3	18,4	27,4	18,1	33,8	4,1	15,9
Промислові товари	71,4	64,2	53,6	71,4	48,3	68,9	75,4
Залізо та сталь	10,5	2,6	1,1	4,2	3,0	3,6	2,2
Хімікати	13,1	18,3	7,7	10,3	5,8	17,5	10,8
Обладнання для машин та транспорту	35,8	30,7	32,8	34,4	26,3	34,8	35,0
Транспортне обладнання	15,2	6,4	12,7	13,1	7,1	8,1	9,7
Інше машинне обладнання	18,4	21,0	18,8	17,8	18,1	23,5	20,4
Інша продукція	0,7	1,5	0,3	0,6	0,7	0,7	0,6
Інше	0,3	0,9	0,3	0,4	0,2	0,6	0,3

Джерело: розроблено автором за даними [2-9]

У експортно-імпорتنих операціях країн Північної Африки та ЄС простежується традиційна орієнтація: розвинені країни ЄС імпортують високотехнологічну кінцеву продукцію, а імпортують сировину; основну частку експорту країн, що розвиваються, до яких відносяться країни Північної Африки, складає сировина та напівфабрикати. Виключення становить тільки структура Марокко та Тунісу (див. табл. 1.6).

За структурою експорту до ЄС країни Африки можна поділити на 2 групи: країни основну частку експорту яких складає сировинні товари – більше 98% у 2013 році в експорті Алжиру, Лівії та Мавританії, 83,4% в експорті Судану, 61,1% в експорті Єгипту; в експорті переважають промислові товари – Марокко та Туніс, що видно з таблиць 1.2-1.6.

Таким чином, п'ять країн Північної Африки характеризуються сировинною орієнтацією експорту, з них національна економіка Алжиру та Лівії повністю орієнтована на експорт енергоносіїв, а Єгипту – тільки частково.

Структура імпорту країн Північної Африки представлена у табл. 1.7.

У структурі імпорту всіх країн Північної Африки, крім Мавританії, з ЄС більше 50% складають промислові товари. Серед товарів сировинного сектору більша частка припадає на сільськогосподарські товари, а саме продукти харчування, що зумовлено переважно природними умовами Африканського континенту. Крім того, незважаючи на те, що більшість країн регіону орієнтовані на експорт

палива та продуктів нафтопереробки, вони також виступають й імпортерами товарів даної групи. Зокрема у 2013 році у структурі імпорту Лівії 26,9% склав бензин та продукти нафтопереробки.

Мавританія – єдина країна субрегіону, що імпортує з ЄС переважно продукцію сировинного сектору, а не промислові товари. У 2013 році 16% усього сукупного імпорту країни становили продукти харчування, а 33,7% – припадало на паливо. Така структура імпорту зумовлена специфікою національної економіки країни та відсутністю значних запасів паливно-енергетичних ресурсів. Імпорт паливно-енергетичних ресурсів до країни з ЄС спостерігався, навіть, у період світової-економічної кризи 2008-2009 років.

Отже, у структурі імпорту до країн Північної Африки переважають обладнання для машин та транспорту й продукція хімічної промисловості, але частки даних груп товарів та динаміка їх обсягу є різними для кожної з країн субрегіону.

Для кращого розуміння суті результатів євромагрибського партнерства, дослідження позитивних та негативних ефектів процесу налагодження політичного та економічного діалогу у Середземномор'ї, доцільно проаналізувати стан розвитку відносин між ЄС та Алжиром, Марокко та Тунісом, з якими ЄС підписав Угоди про створення ЗВТ.

На рис. 1.1 представлена динаміка обсягу зовнішньої торгівлі Алжиру з ЄС і чітко прослідковується, що позитивні ефекти від утворення ЗВТ настали не відразу. Спостерігається завмирання і,

навіть, скорочення імпорту з ЄС у 2006–2007 роках, а у 2007 році – зменшення й обсягу експортної діяльності, але з 2009 і по сьогодні зберігається стабільна динаміка зростання імпорту.

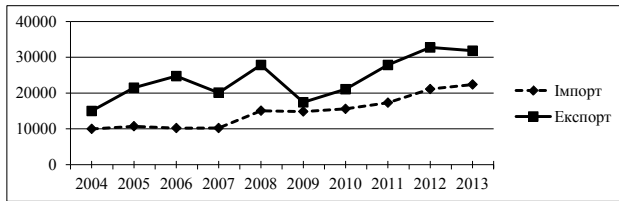

Рис. 1.1. Динаміка обсягу зовнішньої торгівлі Алжиру з ЄС у 2004–2013 рр. (млн. дол. США)

Джерело. Побудовано автором за *European Union, Trade with Algeria* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113343.pdf

Отже, набуття чинності Угоди про ЗВТ між Алжиром та ЄС у вересні 2005 року сприяло не «негайному прориву», а скоріше певному дисбалансу у торговельних відносинах. З часом стала помітна «нерівність шансів» алжирських та європейських партнерів, що загальмувало зростання обсягу алжирського експорту до країн ЄС. Також були введені торговельні обмеження на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції Алжиру, у тому числі меду. Водночас країни ЄС отримали можливість безмитно експортувати до Алжиру 60 тис. т картоплі [1, с. 89].

Обсяг алжирського імпорту з країн ЄС після набуття чинності зазначеної Угоди скоротився з 258 млрд. (серпень-грудень 2004 року) до 222 млрд. алжирських динар (серпень-грудень 2005 року), незважаючи на те, що Угода надає певні пільги алжирським імпортерам. За той же період обсяг експорту алжирських товарів, крім паливних ресурсів, до ЄС скоротився у 2007 році з 13 млрд. до 12 млрд. алжирських динар, і це, незважаючи на те, що алжирська продукція перестала підлягати митним обмеженням з боку ЄС.

Слід зазначити, що у рамках ЗВТ продукція з Алжиру імпортується до ЄС в режимі звільнення від мита та інших митних платежів, а європейські товари отримують преференції на основі принципу еквівалентності. Повна ліквідація ставок ввізного мита на всі групи товарів та послуг, а також зняття всіх обмежень у взаємній торгівлі повинні закінчитися у 2017 році.

Подібна ситуація також склалася й у зовнішній торгівлі Марокко з ЄС після початку формування ЗВТ (див. рис. 1.2).

Угода про ЗВТ між Марокко та ЄС призвела до короткострокового позитивного ефекту – обсяг

торгівлі між Марокко та ЄС у 2008 році порівняно з 2007 роком зріс на 35%, а обсяг марокканського експорту на європейський ринок за той же період збільшився майже удвічі. Однак, у 2009 році спостерігалось скорочення обсягу зовнішньої торгівлі, але потім він знов пішов вгору. У цілому ж завдяки Угоді про ЗВТ Марокко за 10 років збільшило обсяг експорту до країн ЄС на 10% – до 65 млрд. дірхем. За той же період Марокко отримало ПІІ на суму 20 млрд. дірхем, з яких 70% надійшло з країн ЄС [1, с. 89].

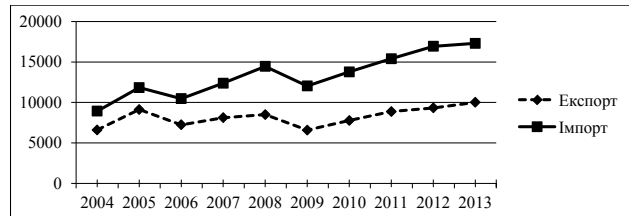

Рис. 1.2. Динаміка обсягу зовнішньої торгівлі Марокко з ЄС у 2004–2013 рр. (млн. дол. США)

Джерело. Побудовано автором за *European Union, Trade with Morocco* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113421.pdf

Відносини ЄС з Марокко характеризувалися помітним прогресом через посилену увагу Марокко до ЄПС. Основною метою залишається реалізація заходів із реформування галузей економіки. Також Марокко має значний прогрес у виконанні плану політичної реформи, продовжує реформу судової системи та докладає зусиль у боротьбі з безробіттям [1, с. 89].

Висновки. Враховуючи тісні зв'язки між країнами Північної Африки та ЄС, зовнішня торгівля країн субрегіону фактично орієнтована на ринки європейських партнерів. Спостерігається сировинна експортна орієнтація більшості країн субрегіону, основною групою товарного експорту Алжиру та Лівії є паливо. Однак, простежується й деяка модифікація зовнішньої торгівлі Марокко та Тунісу, які експортують переважно промислові товари. Також у довгостроковій перспективі видно позитивні ефекти від ЗВТ окремих країн з ЄС, після подолання короткострокових негативних ефектів, у структурі зовнішньої торгівлі Марокко та Тунісу спостерігаються зміни, що стали наслідком тісної співпраці з ЄС та орієнтація країн на експорт промислових товарів. Одночасно залишається сировинна орієнтація експорту інших країн субрегіону. Яскраво вираженою є залежність країн ЄС від імпорту енергоносіїв з Лівії та Алжиру.

Список літератури:

1. Макух В.В. Україна і країни Магрибу: реалії та перспективи. Актуальні питання двостороннього співробітництва: збірка статей / В.В. Макух. – Одеса: Фенікс, 2010. – 244 с.
2. European Union, Trade with Algeria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113343.pdf
3. European Union, Trade with Egypt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113375.pdf
4. European Union, Trade with Libyan Arab Jamahiriya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113414.pdf
5. European Union, Trade with Mauritania [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/january/tradoc_147323.pdf
6. European Union, Trade with Morocco [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113421.pdf
7. European Union, Trade with South Sudan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151910.pdf

8. European Union, Trade with Sudan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/january/tradoc_147395.pdf
9. European Union, Trade with Tunisia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122002.pdf

Шеремет О.В.

Институт международных отношений
Национального авиационного университета

СТРУКТУРА И ТЕНДЕНЦИИ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ ЕС СО СТРАНАМИ СЕВЕРНОЙ АФРИКИ

Аннотация

Африканский континент традиционно имеет тесные экономические и политические связи со странами-членами ЕС. С наиболее экономически развитыми из них у стран Северной Африки на протяжении многих лет были налажены контакты на уровне «метрополия-колония». С распадом такой системы связей, сотрудничество между странами ЕС и Африки перешло в новую плоскость. Хотя сотрудничество реализуется преимущественно в экономической сфере, заметна и политическая ориентация бывших колоний на их бывшие метрополии. В статье показана и проанализирована структура экспорта и импорта ключевых стран Северной Африки.

Ключевые слова: экспорт, импорт, сальдо, внешняя торговля, сырье.

Sheremet O.V.

Institute of International Relations
of National Aviation University

STRUCTURE AND TRENDS OF DIVERSIFICATION OF FOREIGN TRADE EU WITH NORTH AFRICA

Summary

The African continent traditionally has close economic and political ties with the EU member states. With the most economically developed of them the North Africa over the years established contacts at the level of «metropolis-colony.» With the collapse of such a communication system, cooperation between the EU and Africa has assumed in a new dimensions. While cooperation is realized mainly in the economic sphere, visible the political orientation of the former colonies to their former metropolis. The article describes and analyzes the structure of exports and imports of main countries in North Africa.

Keywords: exports, imports, balance, foreign trade, raw materials

УДК 334.722 (477)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Шкодін Я.В., Шкодін І.В.

Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

Визначено особливості впровадження соціальної відповідальності в систему корпоративного управління. На основі аналізу прийшли до висновку, що незрілість інституційних ролей основних суб'єктів корпоративного управління в Україні призводить до суттєвої трансформації змісту різних механізмів корпоративного управління. Це негативно впливає на можливість впровадження соціальної відповідальності в систему корпоративного управління України.

Ключові слова: корпоративне управління, соціальна відповідальність, акціонерні товариства, рада директорів, стейкхолдери.

Постановка проблеми. Наслідком глобальної кризи стала хвиля банкрутств і корпоративних скандалів, яка в черговий раз продемонструвала той факт, що топ-менеджери відповідальні за прийняті рішення не тільки перед акціонерами компаній, але й перед суспільством і державою. Отже, актуальною проблемою бізнесу стає зміна системи цінностей, ядром якої є не тільки економічна ефективність, а й соціальна справедливість.

Таке уявлення цінностей призводить до виникнення принципово нової концепції в рамках корпоративного управління – концепції корпоративної соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корпоративного управління досить широко висвітлена в закордонній і вітчизняній літературі. Результати фундаментальних досліджень відображено в працях І. Ансоффа, А. Берле,